

A Földközi tengeren

3

Mielőtt rátérnék egyiptomi utunk leírására, foglalkozunk egy keveset az olaszok érdekes északafrikai gyarmatvárosával, Tripolival. A város képét az exotikus épületek tömege teszi tarkává. Nem a benszülött negyed házait értem ez alatt, hanem úgyszólván az egész város, hatalmas új palotáival és középületeivel együtt a mór-arab szellem és ízlés bélyegét viseli. Mindez persze az olasz közigazgatás munkája, amely tervszerűen hagyta meg a benszülött motívumokat. Általában az eddig látott és leírt afrikai gyarmatvárosoknak közös jellegzetességéről és fejlődési menetéről a következőket mondhatjuk: A centrumban fekszik az eredeti régi benszülött falu, amely sokhelyütt szinte elvész a közéje kiépített nagyváros tengerében. Ma már természetesen a benszülött negyed sem az, ami volt régen, mert részben a benszülöttek maguk, látván a modern építkezés előnyeit, változtatnak rajta, részben pedig élelmes európai kereskedők vetik meg a lábukat itt és fényes kirakattú üzleteket nyitnak a szűk uccácskákon persze benszülött alkalmazottakkal, mert ez így az idegeneknek érdekesebb. Minden realizálódott és mindennek a rugója az üzlet. Hogy a hatalmas tempójú modernizálás mennyire van inyére a benszülötteknek, nem tudhatom. A fiatal benszülött generáció már bizonyára könnyebben alkalmazkodik a megváltozott körülményekhez, hiszen a régit, az igazit legföljebb csak a szülei meséiből ismeri. Az öregebb korosztály azonban nem hiszem, hogy szívesen nézi az idegenek építő munkáját és bár ő maga is használja a modern közlekedési eszközöket, örökké komoly ráncos arca és sötét tekintete elárulja a lelke mélyén parázsló fájdalmat és gyűlöletet, melyet az európaiak uralma élesztett benne. Sokszor mikor a keményvonású szikár arabok csoportjait néztem, amint összegubnya, titokzatosan tárgyalknak érdekes anyanyelvükön, úgy érzem, hogy nem is a fegyver hódította meg őket, hanem a pénz. Itt is, mint mindenütt. Nem tudom, hogyha gazdaságilag biztosítva éreznék magukat, meddig túrnék meg az idegen uralmat maguk fölött. Ha lerázni nem is tudnák, ilyen szelíden mégsem viselkednének. Vegyük csak számításba azonban, hogy a tekintélyesebbkorú araboknak családjuk is van, öregszerűk, feleségek, gyermekek, akiknek eltartása itt sem kis gond. Megalkusznak tehát a megváltozhatatlan helyzettel, sőt némelyek közülük felöltik az európai katonazubbonyt és őrzik saját börtönük kapuját. Így legalább a családjuk jóléte úgy-ahogy biztosítva van. Az okos és ravasz közigazgatás még arra is gondot

fordít, hogy a benszülött katonaság egyenruhája tetszetős, az ő izlésüknek megfelelő legyen. Így sokszor komikus látványt nyújtanak a bő bugyogókba, sarukba és fezzekbe öltöztetett sötétbőrű vitézek. A régiekhez, a fajhoz és nemzetiséghez való ragaszkodást legszebben bizonyítja a benszülöttek ruhaviselete, amely aligha változott valamit napjainkig. Lehet, hogy ez az ősi viselet még egy ideig erős fegyvert jelent az uralkodó európai fajokba való gyors beolvadás ellen, míg nem akad majd közülük egy magasműveltségű benszülött reformátor, aki Kemál pasához hasonlóan erős kézzel és fájának kitűnő ismeretével nem kényszeríti őket európai ruhákba. Nehéz dolog lenne ez itt, de könnyen lehetséges, hogy pár évtized múlva az erős fejlődéssel párhuzamosan már itt is legföljebb csak muzeumokban láthat a kíváncsi utazó turbánt és fezt. Sajnálatraméltónak kellene tartanunk ezt, mert egy érdekes és jellegzetes faj elvegyülését illetve kiveszését jelenti, ha nem gondolnánk arra, hogy ez előbb-utóbb úgysis bekövetkezne kizárólag gazdasági okokból kifolyólag. A modern európai tengeri kereskedelem behálózza az egész világot és ma már ott tartunk, hogy a gyarmatok benszülött lakói jóformán meg se tudnának élni az idegenek nélkül. Engednek tehát lassan a rájuk kényszerített fejlődés erejének és megelégszenek néhány megőrzött faji szokással, amely legalább emlékezteti őket arra, ami az övék. El is hiszem, hogy nem büszkélkedhetnek a gyönyörű nagyvárosokra, melyeket az idegenek varázsoltak boszorkányos gyorsasággal az ő szülőföldjükre, de nem is örülhetnek nekik. Megjött a hódító civilizáció, a szerény házacskák helyén paloták sorakoznak, a pusztai homokon aszfaltos műutak futnak szerte, villamosok és autók ezrei csapnak fülsiketítő lármát az uccákon, amelyben erőtlenül vész el a muezin imára hívó éneke, de ezzel együtt beköszöntött a szegénység és a nyomor is. A pénz, a tőke vette át az irányítást, mely előtt alázatosan hódol a tömeg. Néhány előkelő arab még idejekorán eszmélt rá a valóságra és így nekik még sikerült belülről is megismerni a palotákat és élvezni a hódítók leereszkedő barátságát és kegyeit, a tömeg azonban kinnrekedt és csak messziről lesi a paloták aajtájának nyílását, hogy a kilépő úr elé nyújtsa alamíznátkérő csontos kezét és örül, hogyha egy cigarettavégért letörölheti a port az európaiak cipőjéről. Ha elképzeljük, hogy a züllött alakok nagyapáik, sőt apáik nem is olyan régen még büszkén nyargalásztak beláthatatlan síkságaikon, akkor okvetlenül sajnálnunk kell őket.

Közismert mottója a különösen szociális problémákkal foglalkozó mai fiatalság gyakori vitáinak, hogy hiszen szegénység és nyomorgó tömegek mindenütt és minden időben voltak, tehát a tömegnyomor, mondjuk úgy „egy szükséges rossz”, amelynek jelenléte szinte törvényszerű és jellemző minden időre és uralomra, csak ma, az általános gazdasági válság következtében még nagyobbra nőtt. Az ellene való küzdelmet szélmalomharcnak is szokták nevezni, vagy enyhébb kifejezéssel, túlidealizált naiv törek-

vésnek. Eszembe jut itt B. Shaw zseniális gondolata: „A nyomorgó tömegnek nem alamizsnakenyér és anyagi támasz, hanem tanítás és felvilágosultság kell. Érezze kitaszitottságát, kínzó nyomorát és tudatlanságát és vessen véget neki a maga erejéből, minden felülről irányuló anyagi segítség nélkül“. Milyen szép is lenne pl. ha a szurtos arab kamasz naponta megfürödne a tenger hús vizében és gondosan megfésülködve, önérzetesen besétálna a városba és nem a cigarettavég utáni mohó vágyakozásból, hanem tudatosan törölné le a port az európai úr cipőjéről, aztán felemelkedve imígy szólna: „Signor, én ismerlek téged, tudom, hogy agyafúrt spekulációkkal és munkásaid kizsárolásával jutottál nagy vagyonodhoz, én viszont olvastam Marx-ot és B. Shaw-ot, hát adjál egy lirát, hogy megvehessem reggeli banánomat“. Ha az ember ilyen példával magyarázza a dolgot, akkor bizony könnyen megvádolhatják, hogy gúnyolódni mert a valóban zseniális koponya szülte gondolattal. Pedig nagyon távol állok ettől, midőn ismételten hangsúlyozom, hogy a helyzet ma és még belátható időig így van és lesz. Az uralkodó fajokba való beolvadás itt nem csak a nyelvi nehézségek leküzdéséhez és az ősi nemzeti szokások elhagyásához van kötve, hanem hátra van még a legsúlyosabb kérdés, a faji bélyeg, melyet nem vetkőzhetnek le sem kemény parancsszóra, sem mézesszavú megalkuvásra. Hogy mit jelent ez a faji bélyeg, azt csak az tudja igazán, akinek már volt alkalma végignézni az exotikus vidékek tömegein és volt alkalma tapasztalni, hogy pl. vezesse bár a benszülött sofőr éppen olyan ügyesen az autóját mint az európai, azért mégsem fogadják fel őt, hanem fehérbőrű konkurensét. Ennél sokkal élesebb példát is felhozhatok, amely különben többé-kevésbé ismeretes előttünk. Ez az amerikaiak olthatatlan gyűlölködése a feketebőrűek iránt. Bár kínosan, de kénytelenek elismerni, hogy a négerék ügyességben, tanulékonyságban sokszor felülmúlják fehérbőrű felebarátaikat és ezzel fényesen bizonyítják, hogy igazi egyenjogú kultúrlények sorsára érdemesek, mégis tart a gyűlölség. Lehet, hogy épen ezért. Vagy pedig azért, mert fekete a bőrük, előreugró vastag az ajkuk és gyapjas a hajuk. Ez utóbbi okok ép oly valószínűek lehetnek, mint a féltékenység és irigység.

Nem szükséges tovább példázgatni, hogy megértsük a többször is aláhúzott faji bélyeg jelentőségét, amely oly szerencsétlenül befolyásolja a színesbőrűek szociális elhelyezkedését. A kevés kivételtől, amelyet a jobbmódú arabok jelentenek, (mert hisz ilyenek is vannak) nem érdemes szólni. Magától érthető viszont, hogy az uralkodó európai bevándoroltak között nincs szegény ember, mert aki ide hozta a tőkét gyümölcsöztetni, a még kiaknázatlan szűz területre és az igénytelen barbár munkaerőre számított, az jól spekulált. Nem célo, hogy az európaiak évszázados, remekül kifejlesztett gyarmati politikája iránt keltsek ellenszenvet, annál inkább, mert a civilizáció és kultúra terjedésével csak kapnivalójuk lenne a benszülötteknek. Hogy még sincs úgy, annak az okai mélyen gyökereznek, melyekről sokat lehetne pro és contra mondani

és nem tévedek mikor azt állítom, hogy ezek az okok lényegében ugyanazok, mint a világot megváltó gondolatokkal foglalkozó elmék problémái.

Nem mulaszthatjuk el e helyen, hogy még egy rövid pillantást ne vessünk a gyarmatok őslakóinak jövőjébe. Ma a benszülöttek életszükségei minimálisak. A mi szemünkkel nézve nyomorognak, valójában pedig lehet, hogy nem így van. Ha a műveltségi foktól és igényektől eltekintve összehasonlítjuk az ő helyzetüket a mi szegényeinkével, úgy arra a megállapításra jutunk, hogy a magunk fajtája ezt az életet nem bírná elviselni. De menjünk tovább és nézzük, hogy hova vezet a haladás és kultúra további fejlődése vidékeken. Európai nyelv, iskola és ruházat végkép kioltja a gyermekből a faji érzésnek azt a kis szikráját is, melyet az öregedő szülők még gondosan élesztgettek benne. Az iskolában nem az ősei dicsőségéről és hőstetteiről hall, hanem megtanul Garibaldi-ra vagy Kolumbuszra büszkélkedni. Későbbben az iskolán kívül megtanul sok minden mást is. Ráeszmél arra, hogy az életben sok minden nem úgy van, ahogyan azt európai tanítóitól annakidején hallotta. Rájön arra a tényre, hogy őt tulajdonképpen becsapták. Elvesztette nemzeti önérzését, elfelejtette anyanyelvét, a faji bélyeg azonban, amelyről fontebb szó volt, ott ég az arcán és megvilágítja azt a szakadékot, amely közte és az európaiak között tátong és amelyet nem tudott áthidalni szorgos igyekezettel szerzett műveltsége és tudása. Továbbra is mint számkivetett kénytelen éhbérért dolgozni a saját földjén, ha élni akar. A tanulás és tudás csak annyit változtatott helyzetén, hogy most már fogcsikorgatva néz a tovasuhanó luxusautók után. Eggyel több az elégedetlen nyomorgók száma.

Mindezek a megfigyelések természetesen csak a kimondottan gyarmatosított vidékekre vonatkoznak, ahol az óriási többségben lévő benszülött őslakók kisebbségi sorban élnek. Mint ahogyan azt a következő egyiptomi leírásomban látni fogjuk, egészen más a helyzet azokon a szintén arablakta vidékeken, ahol a benszülöttek az európai hatások dacára is megtartották faji és nemzeti egységüket és bár külpolitikai szempontból idegen fennhatóság alatt, de országuk keretein belül mégis csak a maguk urai. Az idegen fennhatóság itt, mint jótékony gondviselés jutott kifejezésre a lakosság társadalmi és kulturális fejlődésében anélkül, hogy fajiságuk és nemzeti érzésük mélyreható sérülést szenvedett volna. Gyönyörűen fejlődik a kultúrájuk és a faj sorsa és jövője az egységes nemzeti szellem keretében biztosítva van. Ezzel szemben a gyarmatokon a lakosság fejlődése a civilizáció rohanásához viszonyítva szinte holtpontra jutott és a beolvadást jelentő pusztulás (faji bélyeg!) vészmadara kering a fejük fölött.

Nem nehéz most már ezek után rámutatni az ezt kiváltó okokra és levonni belőlük a tanulságot.

Megjegyzendő, hogy a nagy általánosságban ismert gyarmati politika direkte nem is célozza benszülöttek beolvasztását, mert

hiszen ez a fenti okoknál fogva szinte lehetetlen. Másrészt pedig ettől eltekintve az európai bevándoroltaknak nem érdeke, hogy a benszülötteket egy emberöltő alatt a saját diadalmas nemzetük büszke önérzetével vétezzék fel, amely együtt járna a jogoknak és az anyagi boldogulás lehetőségeinek teljesen egyenlő megosztásával. Ennek dacára a folyamat indirekte mégis ebben az irányban halad. Eljut embertömegekig, amelyek már se nem arabok (a jelen esetben), legföljebb a kinézésük utal a faji eredetre, de azt sem mondhatják magukról, hogy pl. olaszok, angolok vagy spanyolok. Hát akkor kicsodák? — kérdeznénk. Bátran felelhetjük, hogy szolgák. Relative szabad szolgák. Az emberiség történelmének egyik legnagyobb szégyenfoltját, a rabszolgaságot eltiporta a kultúra fejlődésével mindinkább nemesedő ember. Úgy látszik, hogy az emberiség ezt a nagy „veszteséget“ nem tudta teljesen kiheverni. Pótolni kellett valamivel, amit nem úgy hívnak, ami nem ütközik olyan szembeszökőn az általános emberi erkölcsökhöz és ami épen ezért megengedhető. Ezért szabad lelkesülni az ifjúságnak, emellett örjögve tüntethetnek az emberek még napjainkban is, ami talán egy marslakó szemében inkább a kannibáli lakomát megelőző vad táncot, mint az igazság zászlajának lobogtatását jelentené. Természetesen a dolog háttérét minden esetben kizárólag anyagi motívumok alkotják. Mi is lehet a legérzékenyebb pontja a tömegeknek, ha nem a saját anyagi jólétének feltételei és mit szoktak legtöbbször, mint az ezt fenyegető veszélyt felhozni, a túlszaporulatot.

Így egyben ártatlanok is maradhatnak, mert hiszen ki tehet erről. A kényelmes létfenntartás lehetőségeit fenyegető veszély okozta feszültséget időnként valamilyen úton le kell vezetni a tömegeknek. A vállalkozásnak aztán az anyagi nyereségen és a győzelmi mámor örömén kívül sok más „hasznos“ következménye is van, pl. újabb modern gyilkoló szerszámok kipróbálása, a koloszális mennyiségben felhalmozott hadianyagoknak „értékesítése“, új tapasztalatok stb. Végre egy kis „munka!“ — sóhajt fel a kitűnő fixfizetéssel ellátott katonatiszt, aki már régen unja a bakákkal való örökös teorizálást. Miért is ne, hiszen ő a remek és megbízható hadieszközeinek védelme alatt szinte biztosra megy. Tehát fő a bizalom. Nála ez nem is hiányzik, a katonáiba pedig ő maga verte ezt bele keserves munkával. Így már csak egy dolog szükséges még. Úgyesen megformulálni a sérelmeket. Az mindegy, hogy ezek léteznek-e vagy sem, végső esetben jók erre a célra a határincidensek is. Felizgatni a tömeget, amely az ilyesmire mindig kitűnően reagál, már nem kérdés. Megindulhat tehát az expedíció, amely a halálnak, kultúrának és szabad szolgaságnak keverékéből visz ajándékot a benszülötteknek. Cserébe tőlük verejtékes munkát, értékes gyarmati árút és szolgálai alázatot kap. Egész jó üzlet. Nem csoda, ha nagy rá a vállalkozó kedv.

Nem mondhattam e leírásban semmi újat, mert ha fellapozzuk a történelmet, benne mindenütt a fenti motívumokkal találkozunk. Egész biztos akadtak azért minden korban olyanok is, akik hason-

lóképen okoskodtak, mert a különbség talán csak az, hogy nekünk ma nagyobb történelemanyag áll rendelkezésünkre. A jelszavak korról-korra változnak, az eszközök időről-időre tökéletesednek, maga az ember azonban úgy látszik nem változott. Legalább is napjainkig nem. *(Folytatom)*

P. L.

A huszadik század meséje

Az érzés és a gondolat sokáig békében éltek a földön az emberek között. Ők irányították az emberek életét. Így teltek el évek, évszázadok. Az emberek küzdöttek, dolgoztak, s ha sorsuk keservesre fordult, az érzés vagy a gondolat ereje mindig utat mutatott nekik, hogy az emberiség vergődő bárkája ismét fölkerüljön a szebb jövő hullámhegyére. A földön minden véges. Az érzés egy szép napon észrevette, hogy ellensége a gond vastag páncélt kovácsolt az emberek lelkére, amelyet nem képes átjárni az érzés melege. A gondolatot pedig, amely eddig szabad vezérlője volt az embereknek béklyóba verte a gyűlölet, mert mindenki mindenkiben csak ellenséget látott, aki ellene tör s életét rontja meg.

Egy kis tűzpiros virág kelyhében találkozott össze a két bujdosó, amelyet egy szurtos kis leányka árult, egy nemkevésbé tiszta istentudj' hollevő állomáson.

A száguldó vonat nyugatról jött, ahol fénybenúszó körengetegekben ad találkozót a pompa a nyomornak. Az egyik kocsiiban egy fiatalember ült. Jólszabott sportruhája eltakarta azt az ürességet, mely a lelke helyén tátongott. A hegyek felől jött, Fényvárosból. Valami újat keresett, amit nem tudott megtalálni. A „Pénz” amely duzzasztotta tárcáját, még mindig a régi „nagyhatalom”. Minden. Szerelem, becsület, meggyőződés. Minden megkapható. Csak a kezet kell kinyújtani utána, s a kézben pénz legyen. A gyönyörűség olcsó, de kinek élvezet az, amit potom áron megkap? Az egész világot bejárta. A Louvre remekművein nem lelkesült. A Niagara — semmi különös. A piramisoknál a felhőkarcolók magasabbak. Velencében a naplemente csodái kávéházhoz szállítva olyan természetes, megszokottan egyhangú, mint az alföld, amelyre kint lassan rátelepszik az alkony. Letette a könyvet, amelyet a kezében tartott. Az ablakhoz lépett. Nyugaton még ott bíborlott a nap haldokló vére. Kis parasztházak semmitmondóan olvadtak be a látóhatárba, pedig az egyikben egy anya magzatot hozott a világra, aki talán tudós vagy író lesz, s amott abban a másikban